

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, "Selâm", 4, "Kelâm", 20; Dârimî, "Mukaddime", 23; Buḥârî, "ʿİlim", 8, "Şa-lât", 84, "Zekât", 53; Müslim, "Akzıye", 10-13; Tirmizî, "Büyü" 12, 14, 29, "İstîzân", 29; Dârekutnî, *Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim el-Medene), Medine 1386/1966, IV, 184; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce ʿalâ ehli'l-Medine* (nşr. Seyyid Mehdî Hasan), Haydarâbâd 1385/1965, I, 66-68; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 188; VI, 9, 89, 256-257; İbn Kuteybe, *el-Maʿârif* (Uk-kâşe), s. 494-527; a.mlf., *Teʿvîlüh mühtelifi'l-ḥadîs* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Kahire 1966, s. 16, 51 vd., 82; Fazl b. Şâzân en-Nisâbüri, *el-İzâh* (nşr. Celâleddin el-Hüseynî el-Urmevî), Tahran 1347 hş., s. 7-8; Makdisî, *Aḥsenü't-te-kâsım*, s. 37, 143, 179-180; Hattâbî, *Meʿâlimü's-Sünen*, Humus 1969, I, 5-10; İbn Hazm, *el-Faṣl*, II, 113; İbn Abdülber, *el-İntikâh*, Kahire 1350, s. 107; a.mlf., *Câmiʿu beyâni'l-ilm ve faẓlih*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), II, 34, 149-163; Şirâzî, *Ṭabaḳâtü'l-fuḳahâ*, s. 44, 49; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancî v.dğr.), Rabat, ts. (Ve-zâretü'l-Evkâf), I, 38-47; Şehristânî, *el-Milel*, Kahire 1317-21 — Beyrut 1406/1986, II, 45-46; Fahreddin er-Râzî, *Menâkıbü'l-İmâm eş-Şâfiʿî*, Kahire 1986, s. 387-395, 400; Şa'rânî, *el-Mizân*, Kahire 1279, I, 60-61, 63; İbn Hal-dûn, *Mukaddime*, III, 1046-1047; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *el-İnşâf* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guḍde), Beyrut 1977, s. 23-29; a.mlf., *Hüccetullâhi'l-bâtiḡa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-hadîse), I, 311-321; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medḡal ilâ mezhebi'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*, Dimaşk 1919, s. 44-45; İsmâil es-Sâbüni, "Akâidetü's-selef ve aşhâbi'l-ḥadîs", *Mecmûʿatü Resʿâli'l-Münriyye*, Kahire 1343, I, 133; Ahmed Emin, *Ḍuḡa'l-İslâm*, Beyrut 1933-36, II, 208-210; Muhammed Hudarî, *Târîḡu't-teşriʿi'l-İslâmî*, Kahire 1964, s. 200-202; Ali Hasan Abdülkâdir, *Naẓratün ʿamme ft târiḡi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1965, s. 121-224; Muhammed b. Hasan el-Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî*, Medine 1397/1977, I, 310-321; II, 19-20; Subhî Mahmesânî, *el-Mücahidân fi'l-ḡaḡ*, Beyrut 1919, s. 23-27; Bedrân Ebü'l-Ayneyn Bedrân, *Târîḡu'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut, ts. (Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye), s. 75-78; Abdülmecîd Mahmûd, *el-İtticâhatü'l-fikhiyye ʿinde aşhâbi'l-ḡadîs fi'l-karni's-şâlişî'l-hicrî*, Kahire 1399/1979, s. 31-92, 105-121, 122-133; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 80, 227, 337, 368-369; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 163-216; İsmail Hakkı Ünal, *İmâm Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu* (doktora tezi, 1989), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 16-44; Humejdân Abdullah el-Humejdân, "el-Merâkizü'l-ilmîyye ve meşâhîrü'l-fuḳahâ" ḡilâle ʿaşri't-tâbi'in", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ʿulûmi'l-insâniyye*, V, Cidde 1405/1985, s. 25-74; Mehmet Hayri Kirbaşoğlu, "Ehlü's-Sünne Kavramı Üzerine Yeni Bazı Mülâhazalar", *İslâmî Araştırmalar*, sy. 1, Ankara 1986, s. 71-79; J. Schacht, "Ahl al-Ḥadîḡ", *EP* (İng.), I, 258-259; Sh. Inayatullah, "Ahl-i Hadîḡ", a.e., I, 259-260; Qeyamuddin Ahmad, "Ahl-i Hadîs", *Encyclopedia of Asian History*, New York 1988, I, 30.

EHL-i HAK

(أهل الحق)

Gerçeğe uygun inanç,
hüküm ve düşünceleri benimseyenler
anlamında kullanılan bir tabir.

Kur'an-ı Kerim'de müminlerin hakka tâbi oldukları ifade edilmekle beraber (Muhammed 47/2, 3) ehl-i hak (ehlü'l-hak) tabiri geçmez. Allah'ın İslâm ümmetini, bâtil ehlinin hak ehline galip gelmesi gibi acı bir tecelliden koruduğunu belirten hadis kaynaklarında da ehl-i hak terkinin mevcudiyeti tesbit edilememiştir. Burada yer alan ehl-i hak tabirinden genel anlamda müslümanların kastedildiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklardan anlaşıldığına göre bu tabirin en eski kullanılışı Fazl b. Şâzân en-Nisâbüri'ye aittir (ö. 260/874). Nisâbüri bu kavramla Şi'a'yı kastetmiştir (*el-İzâh*, s. 205). Şi'a'nın dört hadis kitabından ilki olan *el-Kâfi*'nin müellifi Küleynî, terkip olarak ehl-i hakkı zikretmemekle birlikte Şi'a'nın hak ehli olduğunu belirten bazı ifadelere yer vermektedir (*el-Uşûl mine'l-Kâfi*, I, 321, 334, 354). Daha sonraki Şii âlimleri de aynı fikri benimseyerek Şi'a'nın mezhepler arasında hakka en yakın, mensuplarının da hak ehli olduğunu ileri sürmüşlerdir (meselâ bk. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, s. 81).

Ehl-i hak tabirinin ilk kullanılışlarından biri, III. (IX.) yüzyıl sonlarında vefat eden Mu'tezile âlimlerinden Nâşi el-Ekber'e aittir. Nâşi de ehl-i hak terkiyiyle Mu'tezile'yi kastetmiştir (Watt, s. 337). Bu telakki daha sonra gelen Mu'tezile âlimlerinde de görülmektedir (Kâdî Abdülcebbar, XIII, 213, 214). Sünni âlimleri arasında ehl-i hak tabirini ilk defa Ebü'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/936) kullanmıştır. *el-İbâne* adlı eserinin ikinci bölümüne "Ehl-i hak ve sünnet'in Düşüncelerinin Açıklanması" başlığını koyan Eş'arî'nin Mu'tezile, Kaderiyye, Cehmiyye, Râfiziler ve Mürcie'nin düşüncelerini reddettikten sonra kendi yolunun Allah'ın kitabına, Peygamber'in sünnetine, sahâbe, tâbiîn ve hadis imamlarından rivayet edilenlere uymaktan ibaret olduğunu belirtmesi ve bağlandığı prensipleri zikretmesi dikkate alındığında bu tabirle "Ehl-i sünnet-i hâssa" denilen selef âlimlerini kastettiği anlaşılır. Bir başka eserde (*Maḡâlât*, s. 472), âhret hallerinden olan amellerin tartılması (mizân*) akidesini açıkladuktan sonra bunun ehl-i

hakkin görüşü olduğunu zikreder. Eş'arî'nin bu telakkisi Hanbelî âlimlerinden Berbehârî ve İbn Batta tarafından tekrar edilir (Watt, s. 336-337). Zamanla Ehl-i sünnet'in Eş'ariyye ve Mâtüridiyye kollarını da içine alan bu terim, özellikle Ehl-i sünnet âlimlerinin yazdığı kelâm kitaplarında hasımlarının iddialarını çürütmek amacıyla delil irat ederken sık sık kullanılmıştır (Cüveynî, s. 72, 79; Gazzâlî, s. 69; Neseî, I, 77, 82, 261, 357, 379). Eş'arî'nin takipçileri olan ehl-i hakkin Allah'ın dinini hâkim kılma hususunda onun yoluna yöneldiklerini, gayretleriyle dini müdafaa ettiklerini belirten İbn Asâkir aynı mânâyı ifade eden *ashâb-ı hak* tabirini de kullanmıştır (*Tebyñü kezîbî'l-müfterî*, s. 27, 123). Daha sonra gelen Sünni âlimleri ise genellikle ehl-i hakkı, "Allah katında gerçek olan şeylere, kesinlik ifade eden delillerle bağlananlar" (yani Ehl-i sünnet ve'l-cemâat) şeklinde tarif etmişlerdir (meselâ bk. *et-Taʿrîfât*, "ehlü'l-ḡaḡ" md.). Ehl-i sünnet literatüründe ehl-i hak terimi genel olarak bu mezhebe bağlı bulunan bütün grupları kapsamakla beraber ayrıntılara geçilip görüşlere yer verilirken fırkaların adları ayrıca belirtilir.

Ehl-i hak İslâmî literatürde genellikle "ehl-i bâtil"ın zıddı kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de kâfirlerin bâtıla, müminlerin hakka tâbi oldukları ifade edilirden (Muhammed 47/3) bâtil ile hak birbirinin zıddı olarak ortaya konmuştur. Bununla birlikte ehl-i bâtil terkiyi literatürde fazla kullanılmamış, onun yerine bundan kastedilen grubun özel adının kaydedilmesi tercih edilmiştir (ayrıca bk. BÂTİL; EHL-i SÜNNET).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḡaḡ" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "ḡkḡ", md.; *et-Taʿrîfât*, "ehlü'l-ḡaḡ" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "ḡaḡ" md.; Ebü Dâvûd, "Fiten", 1; Fazl b. Şâzân en-Nisâbüri, *el-İzâh* (nşr. Celâleddin el-Hüseynî el-Urmevî), Tahran 1391, s. 205; Eş'arî, *Maḡâlât* (Ritter), s. 472; Küleynî, *el-Uşûl mine'l-Kâfi*, I, 321, 334, 354; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muḡnî*, XIII, 213, 214; XX/1, s. 52; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 72, 79; Gazzâlî, *el-İktisâd*, s. 69; Neseî, *Tebyñratü'l-edille* (Salamé), I, 77, 82, 261, 357, 379; İbn Asâkir, *Tebyñü kezîbî'l-müfterî*, s. 27, 123, 430; İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *el-Bâbü'l-ḡadîf ʿaşer*, Tahran 1986, s. 81; Nüreddin es-Sâbüni, *Mâtüridiyye Akaidi* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1979, s. 192; Âmidî, *el-Mübîn*, s. 122; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâyer*, Kahire 1317 — İstanbul 1979, s. 187; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 336-337.

